

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ ЛІЦЕЮ

(рівень стандарту)

Голуб Н.Б.,

Інститут педагогіки НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання української мови та літератури
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3736-9296>

Невідповідність мети, завдань і результатів шкільної українськомовної освіти спричинила на сьогодні низку проблем, що стають суттєвим бар'єром для формування внутрішньої мотивації в учнів і перешкодою повноцінному впровадженню компетентісно орієнтованих методик.

Оновлені мета і завдання в чинній програмі з української мови для учнів 10-11 класів слабо корелюються з традиційною методикою безперервного навчання теорії мови. Ідея шкільної українськомовної освіти полягає в поетапному формуванні національно-мовної особистості, компетентного мовця. З цією метою структуровано шкільний курс: 5-9 класи – засвоєння теорії мови, 10-11 класи – набуття досвіду ефективної комунікації (удосконалення культури мовлення, освоєння жанрового розмаїття тощо). Однак практика свідчить, що незалежно від мети і завдань, передбачених програмою, уроки української мови в 10-11 класах здебільшого сфокусовані на повторенні й закріпленні теорії, вивченої раніше. Є випадки відмови від уроків практичної риторики на користь підготовки до ЗНО. Це хибна практика.

За свідченням експертів з питань освіти, запорукою успіху в багатьох галузях нині є «ефективна комунікація та належна поведінка в командах», роботодавців не цікавить володіння теорією мови (те, що перевіряють тести), вони «все частіше прагнуть наймати людей, які легко адаптуються й можуть застосовувати свої навички і знання в нових умовах» [3, с. 35-36].

З огляду на зазначене втрачають методичну доцільність завдання на відмінювання іменників і числівників, пояснення правил уживання великої літери чи апострофа, переписування речень і розставлення розділових знаків, визначення виду складного речення, побудови структурних схем тощо. На складнішому рівні, ніж у попередніх класах, це важливо для випускників, що оберуть для себе філологічний фах. За схемами й численними розборами не постає мовець. На жаль, типовою є ситуація, коли володарі 190-200 балів за результатами ЗНО з української мови не мають достатньої практики послуговування нею і ті масиви теорії не є помічними в ситуаціях, коли потрібно розповісти про себе, обґрунтувати свій вибір, аргументувати свою думку, сформулювати елементарне прохання чи відреагувати відмовою на пропозицію.

Тримати на рівні знання теорії в цих класах дає змогу системна робота з текстами. В основі цих текстів має бути важлива проблема, на розв'язання якої спрямовуємо всі зусилля: логіку мислення, мовні засоби, суб'єктний досвід. Паралельно з такою роботою триває повторення складних випадків написання, словотвору, відмінювання, синтаксичної будови тощо. Різноманітні проблеми, що охоплюють різні сфери життя людини, дають змогу актуалізувати мовні й мовленнєві знання і вміння, надати їм функційності й посилити внутрішню мотивацію (потребу) вивчати мову, ставати компетентним мовцем.

Корисним для сучасних методик є досвід навчання риторики – від античних часів і до сьогодні. Так, ефективними вважаємо завдання, що привертають увагу до влучно/вдало дібраних лексичних одиниць у тексті, сформульованих думок, логічно розташованих частин.

Від часів античності й до сьогодні найвищі позиції в рейтингу мовних навичок посідає багатий активний словник. Відповідно робота над поповненням лексики кожного мовця

має бути щоденною й різноманітною. Адже великий запас робить мовлення яскравим, точним, зрозумілим, цікавим і привабливим.

Несправедливо відсунуто на периферію формування/шліфування засобами мови емоційних навичок учнів. Варто пам'ятати, що сьогодні «на перший план вийшли соціальні й емоційні навички». Соціальними мовними навичками можна назвати досвід оперування мовленнєвими жанрами, вибудовування ефективної комунікації, емоційні ж навички «детермінують думки». Саме вони потрібні, «щоб досягати цілей, жити й працювати з іншими, а також керувати емоціями» [2, с. 35].

За висновками мовознавців, «емоції сьогодні в моді», оскільки вони не просто «охопили весь комунікативний простір», але й «стали найважливішими компонентами розуму, мислення і мовної свідомості сучасної людини» [2, с. 5]. Ігноруючи емоційний складник, ми спонукаємо учнів до механічного сприйняття не лише мови, але й світу. Важливість емоцій пояснюють тим, що вони «виражають значення об'єктів світу для людини», вербалізують сферу почуттів.

Цікаво, що статистика фіксує тенденцію до меншого успіху в житті людей з вищим IQ, тоді як із середнім IQ люди більш пристосовані й успішні, здатні легко знаходити способи розв'язання багатьох життєвих проблем, не губитися й не пасувати перед ними. Зокрема Д. Гоулман пояснює таку ситуацію значущістю здібностей, «які називають емоційним інтелектом». До таких автор відносить самоконтроль, завзяття, наполегливість і здатність до самомотивації. Про користь емоційного інтелекту свідчать аргументи автора:

1) розвинутий емоційний інтелект дає шанс дитині повніше використовувати свій розумовий потенціал;

2) наявність міцного зв'язку між почуттями, характером і моральними інстинктами;

3) фундаментальні моральні погляди на життя формуються під впливом багатьох емоційних здібностей;

4) першоджерелом усіх імпульсів є почуття, що прагне виявитися в дії (здатність контролювати імпульс є основою волі й характеру; альтруїзм бере початок з емпатії; байдужість пояснюють браком почуття турботи) [2, с. 27].

У процесі роботи з текстом привертаємо увагу до почуттів, що виникли в процесі читання, спонукаємо до висловлення різних емоційних станів і вираження їх засобами мови. Це сприяє формуванню системи ставлень у школярів, що є важливим світоглядним компонентом.

Насамкінець зазначимо, що першим кроком до розв'язання згаданих вище проблем має стати приведення у відповідність із метою й завданнями, задекларованими в концепції «Нова українська школа», критеріїв вимірювання особистих досягнень учнів, а також відмова від тотальної перевірки знань теорії мови.

Вартими уваги видаються міркування А. Шлейхера: «Чи не найбільше мене вражає в Сингапурі те, що куди б я не пішов – у міністерство освіти, департаменти з питань національного розвитку або розвитку спільноти, в університети, технічні інститути чи школи, – я всюди бачу націленість на амбітні результати» [3, с. 124]. Упроваджуючи вже понад 10 років компетентнісний підхід, сьогодні ми мали б говорити не про проблеми, а про «амбітні результати» як перевірений економічний важіль.

Список літератури:

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Перекл. з англ. С.-Л. Гумецької. Х.: Віват. 2018. 512 с.

2. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций: Монография. М.: Гнозис. 2008. 416 с.

3. Шлейхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / Перекл. з англ. Г. Лелів. Львів: Літопис. 2018. 296 с.